

Oponentský posudek disertační práce Michala Lehečky *Panelstories: etnografie (re)produkce prostoru panelového sídliště Černý Most* (vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc., konzultantka: Mgr. Hedvika Novotná, Ph. D.), FHS UK, 2021.

Předkládaná práce se zabývá tématem panelových sídlišť. Práce je členěna a řazena takto: na začátku jsou čtenáři uvedeni do problematiky (části 1, 2), následuje část věnovaná teorii, metodologii a etice (3), části 4 až 7 se věnují vlastnímu etnografickému výzkumu sídliště. Po nich jsou v části 8 formulovány závěry. Práce má celkem 162 stran včetně odkazů a obsahuje všechny nutné součásti.

Etnografická data z 10letého výzkumného období na panelových sídlištích autor analyzuje s ohledem na (re)produkci prostoru. Zaobírá se otázkami, které se vztahují k vývoji socialistického modernismu po roce 1989. Ukazuje vazby a konflikty mezi původními ideály výstavby sídlišť a dnešním komplexním vlastnictvím na sídlišti, přičemž projevy nejrůznější teritoriality, nejrůznějších aktérů vč. těch mimolidských hrají svou roli v utváření prostoru sídlišť. Autor ukazuje nejednoznačnost sídlišť. Zejména se věnuje různým typům vlastnictví a ukazuje sídliště jako hybridní struktury, kde se ve specifických konfiguracích objevují relikty socialistického původu.

Hlavním cílem práce bylo „ukázat nejednoznačnost současného prostoru konkrétního panelového sídliště s přesahem k vývoji modernistických měst ve střední a východní Evropě, ale částečně i jinde ve světě.“ Autor soustředil na to „jaké prostorové (re)produkce a nároky lze vysledovat v prostoru pražského sídliště Černý Most“ a jak se sídliště jako socialistický urbanistický projekt vyrovnává s novými formami „společenské organizace, ekonomických vztahů i vlastnictví.“ (s. 8-9).

Teoretický rámec práce tvoří propojení teorie reprodukce prostoru Henri Lefebvra a koncepce teritoriality Mattiase Kärrholma. Autor používá konzistentně termín (re)produkce prostoru. V pozn. 2 na s. 9 to vysvětluje následovně: „produkce nemusí být jen tvůrčím aktem, ale zpravidla z něčeho vzniká, tedy vyplývá z předchozích konfigurací, z plynutí času i proměn prostoru“, a z toho důvodu se autorovi jeví jako vhodnější než termín produkce. Vhodnost propojení argumentuje autor měřítkově. Dále pak ukazuje, že takové propojení umožní detailní pozornost k interakcím a procesům v prostoru i lokálním sítím a vztahům. Metodologie práce vychází především z koncepce *multi-sited* etnografie George Marcuse.

V empirických kapitolách odhaluje jak rozvrh toho, co chápeme jako privátní a veřejné, variuje. Ukazuje různé aktéry, kteří prostor sídliště spoluurčují a vyjednávají – kdo a jak bude moci prostor využívat, žít tam nebo bude ohrožen vymístěním – ať jsou to sousedské koalice, skupina okolo spřátelených matek s dětmi („parta“), děti a dospívající („sít“) nebo Dino, který usiluje o přístupnost sportu, možnost využití sportovišť.

V závěru – o odolávání „smrti modernismu“ – autor shrnuje, že „sídlíště představují odolné urbanistické struktury“, že část původních principů totálního prostoru vymizela, ale rezidua „kolektivistických a modernistických idejí“ přetrvávají. Autor shrnuje a rozepisuje, že sídliště do určité míry odolávají: jasnému rozlišení soukromého a veřejného vlastnictví, dobově podmíněným estetickým hodnocením, definici městskosti i etnickým hlediskům. Pohledem (re)produkce prostoru a teritoriality se zjišťuje, že „že utopické kvality jsou dotvářeny interakcí

mezi lidskou činností a zdejším fyzickým i symbolickým prostředím.“ Prostor sídlišť není jednoduše čitelný, klame – někdy vypadá kolektivisticky, přestože je privatizován (s. 141-145).

Hodnocení:

Práce formálně i obsahově splňuje nároky disertační práce. Cíle, které si autor klade, jsou v práci naplněny, analýzy jsou podrobně popsány a provázány s dobře popsáním a koherentním teoretickým rámcem. Osobně bych uvítala více k historii panelových sídlišť a podrobnější pasáž o tom, jak sídliště vznikala a jak jsou provázána s idejemi modernismu. Domnívám se, že by to čtenáři práce přineslo další oporu pro porozumění složitostem vztahování se k prostorům sídlišť. Nelze však říci, že tato témata v práci absentují, práce vzhled k historickým souvislostem a modernistickým idejím obsahuje, odkazuje další literaturu, jež tato témata pojednává a v návaznosti se věnuje obšírně stigmatizaci, periodizaci a estetizaci sídlišť. V práci je věnována velká pozornost etice výzkumu i vlastnímu aktérství autora, jeho rolím, které různě v obdobích výzkumu oscilovaly mezi aplikovaným a akademickým výzkumníkem, obyvatelem a aktivistou.

Nejdelší část práce je věnovaná etnografiím. Autor ukazuje vyváženou mozaiku vyjednávání o prostoru sousedských aliancí, institucí, firem, využívání a nárokování prostoru a pojetí vlastnictví tohoto prostoru u „party“ a „sítě“ dětí a dospívajících. Tyto kolektivní nároky a jednání jsou provázány s názory, postoji jednotlivců v kontextu jejich biografii. Jednotlivce a jeho vliv na prostor a zacházení s ním, na život na sídlišti představují Dino i někdejší školník Pavel, Diana a další. Tyto biografie i kolektivní jednání, nárokování, vyjednávání nestojí o sobě, ale jsou vpleteny do fyzického prostoru sídlišť – práce neopomíná specifika prostředí, obsahuje pasáže o peripetiích vsakování vody, o specifické akustice sídlišť nebo jednání, které vyvolávají volné plochy.

Závěr: Práce podle mého názoru splňuje nároky disertační práce a doporučuji ji k obhajobě.

Pro diskusi u obhajoby navrhuji tyto otázky:

- 1) Autor na s. 51 píše: „Proces (re)produkce teritorií v prostoru vykazuje specifické podoby „zmnoženého přivlastnění“ (Kärrholm 2012; Stulíková 2015; Lehečka 2019), ve kterém vstupují do hry lidské i ne-lidské, tedy socio-materiální fragmenty aktuálních lokálních i translokálních konfigurací.“ Bylo by možné uvést příklad z terénního výzkumu tohoto typu vlastnictví či kvazi-vlastnictví s akcentem na ne-lidské?
- 2) Druhá otázka do diskuse se týká (ne)viditelného, v práci se ukazuje v různých souvislostech: hranice prostoru se z(ne)viditelně, teritorium je možné (ne)viditelně (re)konfigurovat, obyvatelé mohou být (ne)viditelní. Smysl použití tohoto výrazu v analýze nebo popisu v práci je zřejmý, ale bylo by možné představit, jestli a případně jak se (ne)viditelné projevovalo přímo při rozhovorech nebo pozorování?

V Praze dne 3. 6. 2021

.....
Mgr. et Mgr. Karolína Pauknerová, Ph.D.
Centrum pro teoretická studia UK / AVČR
oponentka